

Elina Pyy: Tervetuloa kuuntelemaan Parlatorio-podcastia. Parlatoriohan on Suomen Rooman-instituutin oma podcast, jossa menneisyys ja nykyaika juttelee keskenään. Minä olen Elina Pyy, instituutin tutkijalehtori, ja keskustelen täällä joka kerta jonkun instituutin piiriin kuuluvan asiantuntijan kanssa antiikin, keskiajan, nykypäivän eroista ja yhteyksistä. Tänäpäin ollaan keskiajalla. Mulla on täällä studiossa mun kanssa Miikka Tamminen, filosofian tohtori ja keskiajan tutkija Tampereen yliopistosta. Ja Miikka on itse asiassa myös Suomen Rooman-instituutin post doc -stipendiaatti tällä hetkellä. Tervetuloa!

Miikka Tamminen: Kiitos.

EP: Kerrotko sä Miikka ihan alkuun sun omasta Rooma-suhteesta ja instituuttisuhteesta? Millainen polku se on ollut? Miten sä olet päätenyt instituutin piiriin?

MT: Joo. Mulla on pitkä suhde Villa Lanteen, Suomen Rooman-instituuttiin. Oikeastaan mä kävin jo joskus teini-iässä siellä ensimmäisen kerran turistina. Silloin jäi mieleen kyllä, että onpa hieno paikka, mutta ehkä tälle lähempänä, niin 2001 osallistuin antiikin ja keskiajan johdantokurssille ja sitten 2003 mä osallistuin tieteelliselle kurssille.

EP: Joo.

MT: Ja sitten mä olin wihuristi 2008-2009. Ja sitten olen kyllä käynyt siellä. Väitöskirjaa tehdessä esimerkiksi olin vähän väliä Roomassa.

EP: Eli pitkä tie yhdessä Villa Lanten kanssa. Tuo on hauska, koska mulla on itse asiassa itsellä aika samanlainen se ensikosketus. Mä muistan, että mä olin 16-vuotiaana kouluryhmän kanssa käymässä Villa Lantessa ja teki vaikutuksen, jäi mieleen. No mutta niin, tänäpäin me ollaan täällä puhumassa vihapuheesta. Sähän olet siis tutkinut ristiretkiä keskiajan Euroopassa ja nyt sitten uusi tutkimusaihe – tämänhetkinen tutkimusaihe – on islaminvastainen vihapuhe keskiajan Euroopassa, eikö niin?

MT: Joo. Joo, mä väitöskirjassa tutkin ristiretkiä, ikään kuin tämmöistä ristiretkipropagandaa, että miten ristiretkeilijää kuvattiin ja miten tehtiin tällaista ideaaliristiretkeilijää saarnoissa. Sitten tämän tutkimuksen kautta mä huomasin, että täytyisi tehdä myös tästä vihollisesta laajempi tutkimus, että miten vihollinen näissä esitetään.

EP: Näinhän se monesti menee, että kun tekee, niin yhden tutkimusaiheen kautta avautuu sitten uusia kysymyksiä. Ja nämä on tosi kiinnostavia kysymyksiä. Kun mä luin tuota sun tutkimussuunnitelmaa, niin äkkiseltään tulee siis mieleen, että islaminvastainen vihapuhe, tämä on aika ajankohtainen aihe. Mutta sitten taas tietenkin, voiko näin sanoa, kun puhutaan historian tutkimuksesta? Sellainen äkkiseltään ajankohtaiselta tuntuva aihehan saattaa olla jotakin aivan muuta siinä omassa kontekstissaan. Miten sä itse määrittelet tätä termiä? Voiko niitä verrata?

MT: Mulla oli pitkä taistelu itseni kanssa, että mitä termiä mä oikeastaan käytän ja tämä on edelleen tietysti tämä tutkimus vasta aluillaan, eli tämä on vähän tällainen työotsikko tässä vaiheessa. Mutta mä päädyin kuitenkin käyttämään tätä vihapuhe-termiä työotsikossani syystä, että vaikka tässä on merkittäviä eroja nykypäivän keskusteluun, niin siinä on kuitenkin tällaisia samankaltaisuuksia. Ja sitten mä näkisin, että tässä on tällainen pitkä perinne, millä lailla on esitetty islaminuskoinen Euroopassa ja tästä syntyy tällaisia stereotyyppioita. Niin se on siinä mielessä hyödyllistä, että vaikka se termi on erilainen, niin siinä on samankaltaisuuksia ja se voi hyödyttää myös nykypäivän keskustelua.

EP: Niin, ymmärtämään tätä ilmiötä nykyajassa myös. Tuleeko äkkiseltään mieleen millaisia sellaisia yhdistäviä tai erottavia tekijöitä keskiajan ja nykyajan vihapuheessa on?

MT: Joo, ehkä jos ajattelee nykypäivän vihapuhetta, tämä termihän on vaikea nykyaikanakin määrittellä, siinä on monenlaisia määritelmiä ja se keskustelu nykypäivänä käy aika paljon tällaisen lainopillisen puolen kanssa, että mietitään, mikä on vihapuheen suhde vaikkapa sananvapauten tai

ilmaisunvapauteen ja mikä on vihapuheen suhde viharikoksiin. Eli aika paljon tämä nykypäivän keskustelu tähän keskittyy, ja nämä kysymykset ei ole keskiajalla millään lailla olennaisia.

EP: Se ei ole lainopillista keskustelua.

MT: Tietysti mä törmäsin tässä, kun mä tutkin, löytyi jopa lakiteksteissä viittauksia vihapuheeseen. Ihan tuolta Iberian niemimaalta löysin sellaisen lakitekstin, 1000-luvun vaihteessa *reconquista* oli päällä ja sitten samaan aikaan tietysti paljon kristittyjä ja muslimeja ja juutalaisia.

EP: Joo.

MT: Niin siellä löytyi sellainen lakiteksti, että kääntyneitä juutalaisia ja muslimeja – siis sellaisia, jotka on ottanut kasteen – niin heitä ei saa haukkua luopioiksi ja heitä ei saa... Siellä oli vielä erikseen sanottu, että heitä ei saa haukkua aisankannattajiksi.

EP: Aivan.

MT: Eli tämä oli ilmeisesti termi mitä käytettiin, koska näin sanottiin.

EP: Eli kääntymällä sitten sai suojan sitä vihapuhetta vastaan tai olisi pitänyt saada.

MT: Pääasiassa tämä vaikuttaa siltä, että tämä lakiteksti kyllä pyrkii siihen, että sellaiset muslimit tai juutalaiset, jotka ei ole kääntynyt, ei yritä kääntymään takaisin tätä kastettua. Eli tämä on se pääkohde, johon lailla pyritään vaikuttamaan, mutta joka tapauksessa löytyy lakiteksti, jossa vihapuheeseen on pyritty vaikuttamaan jo keskiajalla.

EP: Kiinnostavaa.

MT: Joo, mutta tämä on ero. Tämä on ero siis kuitenkin, että nykypäivänä mietitään paljon tätä lakia – vihapuhe ja laki – ja se ei ole keskiajalla ongelma millään lailla. Sitten ehkä toinen merkittävä ero on se, että tämä mun tutkima vihapuhe, niin tämä yleisö... eli tässä kristitty puhui vihapuhetta kristitylle yleisölle, kun sitten taas ajattelee tätä nykypäivän vihapuhetta, niin tähän yleensä yritetään kohdistaa ainakin tämä vihapuhe tähän vihan kohteeseen. Eli yritetään niin kuin kertoa viestiä vihattaville.

EP: Niin eli yleisökin vaihtelee ja sen myötä varmastikin sitten myös just ne motiivit, mitä sen vihapuheen taustalla on.

MT: Joo.

EP: Sellainen käsite, joka tähän tosi kiinteästi liittyy, on tietysti ajatus uskonnonvapaudesta. Sitäkin mä mietin, kun itse olen tekemisissä enemmän antiikin lähteitten kanssa ja kreikkalais-roomalaiset yhteiskunnathan oli hyvin polyteistisiä pääasiallisesti ja näin ollen tietenkin myös uskonnonvapauden ajatus on vähän erilainen. Uskonnonvapaushan on moderni käsite, että sitä ei ehkä pitäisi tässä myöskään käyttää. Mutta se että puhutaan polyteistisestä yhteiskunnasta, niin sehän tarkoittaa, että eri asioille eri tarkoituksiin on eri jumaluuksia, joitten puoleen kääntymään. Eri ryhmillä, perhekunnilla saattaa olla tiettyjä jumaluuksia, joitten puoleen on totuttu kääntymään, mikä sitten tarkoittaa sitä, että sitä uskonnollista liikkumavaraa on aika paljon. Mikä tietenkään ei tarkoita sitä, että ei olisi ennakkoluuloja. Kyllä noissa roomalaislähteissäkin tulee vastaan sitä, että on ennakkoluuloista, jopa aggressiivista puhetta jotain itäisiä mysteeriuskontoja kohtaan tai vaikka erityisesti egyptiläisiä jumaluuksia kohtaan.

MT: Joo.

EP: Mutta mä sitten kuitenkin ajattelin, että todennäköisesti tämä kirjauskontojen monoteismi tuo ihan oman tasonsa siihen juttuun. Mutta sä tosiaan tiedät siitä paljon enemmän, niin mitä ajattelet?

MT: Joo kyllä tässä on selkeä ero munkin mielestäni, ja näiden monoteististen uskontojen ongelma on oikeastaan se, että kun on yksi oikea jumala, niin sitten kaikki muut jumalat on vääriä jumalia ihan automaattisesti, ja se on tavallaan ollut ongelma myös keskiajalla näitten uskontokuntien kohtaamisessa.

EP: Ja myös antiikissa itse asiassa, kun mietin juutalaisia. Juutalaisethan eivät voineet tietenkään hyväksyä sitten näitä muita.

MT: Ei, eikä mitään keisarikulttia, eikä mitään. Keskiajalla ei voi puhua sinänsä juurikaan uskonnonvapaudesta, mutta sitten juutalaisia oli enemmän Euroopassa kuin muslimeja. Muslimeja oli sitten just Espanjassa – tämän takaisinvaltauksen aikana oli isompia muslimivähemmistöjä – ja Italiassa oli Lucerassa oli pieni ja Sisiliassa aikaisemmin ainakin, ristiretkivaltioissa tietenkin myös. Mutta ei ollut isoja uskonnollisia vähemmistöjä. Jos oli uskonnollisia vähemmistöjä, niin nämä tavallaan... juutalaiset olivat usein kruunun suojeluksessa ja heillä oli oikeutensa. Muslimeilla myös, he pystyivät harjoittamaan omaa uskontoaan kyllä. Pakkokäännytyshän on kanonisen oikeuden vastaista. Tästä on usein vähän vääriä näkemyksiä tai oletuksia.

EP: Eikä varmaan yleisesti tiedossa kovin paljolti.

MT: Ei. Kaikki kääntyminen, kaikki valat, mitä keskiajalla tehdään, niin ne pitäisi olla vapaaehtoisia. Pakolla ei voi kääntää ketään kanonisen oikeuden mukaan, mutta tietenkin tässä oli kaikkennäköisiä käytäntöjä. Mutta, eli myös muslimeilla oli oikeus harjoittaa omaa uskoaan ja heillä oli tavallaan myös omat sääntönsä, ja he pystyivät omia lakejaankin tässä omissa yhteisössään seuraamaan.

EP: Joo.

MT: Eli tällainen vapaus oli heillä. Mutta sitten jos he joutuivat esimerkiksi kristityn kanssa johonkin välien selvittelyyn, niin sitten he olivat aika...

EP: Alakynnessä.

MT: ...alakynnessä, joo.

EP: Joo. Millaista se oli se kristittyjen ja muslimien välinen vuorovaikutus keskiajan Euroopassa? Vois ajatella, että monelle saattaa tulla yllätyksenä se, että sitä vuorovaikutusta oli paljon, esimerkiksi.

MT: Niin. Joo, ja se oli tässä Välimeren alueella lähinnä – *reconquista* on huono sana, sitä ei pitäisi ehkä käyttää ollenkaan. Sehän on tällainen vähän propagandistinen sana, jossa jotakin uudelleen vallataan mukamas. Vaikka voidaan ajatella myös niin, että muslimit oli 400 vuotta siellä olleet ja kuka siellä uudelleen valtaa mitäkin, oliko se ollut näillä aiemmin. Mutta tätä kohtaamista tapahtui Iberian niemimaalla ja sitten ristiretket syntyivät tässä 1000-luvun lopulla – ristiretkiliike – niin kohtaamista sitten alkaa tulla paljon enemmän ristiretkien kautta. Tällaista konfliktinomaista sodankäyntiä oli tietenkin paljon, mutta oli muutakin kohtaamista. Ristiretkien kautta oikeastaan läntinen Eurooppa oppii paljon islamista ja muslimeista ja tässä niin kuin vahingossa tulee muutakin kanssakäymistä kuin sotaa.

EP: Joo. Kun puhutaan kulttuurisista kohtaamisista, niin tosi usein se painopiste on siellä konflikteissa. Varmasti oli rauhanomaistakin vuorovaikutusta, varmasti oli kulttuurivaihtoaikin ja sen toisen kulttuurin lähteisiin tai kirjallisuuteen tutustumista. Onko tällaisesta mitään positiivisia esimerkkejä?

MT: On, ja se ongelma on oikeastaan vähän siinä, että miten se lähtee jo tässä keskiajan...
Länsimainen historiankirjoitus on kauhean tällaista sotatarinoita, kuninkaiden voittoja ja mitä kävi sodassa siellä taistelussa ja mitä kävi täällä ja vuosilukuja sieltä täältä ja rauhansopimuksia siellä...

EP: Konfliktista toiseen marssitaan.

MT: Se on usein varsinkin tämä vanhempi länsimainen historiankirjoitus sitä, että mitä tekivät nämä kuninkaat ja aateliset, ja siinä jää paljon kertomatta tämmöistä ihan ruohonjuuritason kohtaamista ja muuta kohtaamista. Eli tämä lähtee jo sieltä keskiajalta. Siellä kerrotaan kuninkaiden teoista ja ritarien teoista, eikä siellä kerrota näistä tavallisten ihmisten teoista. Niin sitten niitä täytyy ehkä enemmän etsimällä etsiä rivien välistä muita kohtaamisia, mutta oli paljon kulttuurista kohtaamista, oli sellaista esimerkiksi tiedon jakamista, mistä ei paljon puhuta. Tässä sydänkeskiajalla, 800-luvulla, islamilainen maailma oli tavallaan niin kuin kulttuurisesti edellä tätä lännen katolista maailmaa ja siellä tapahtui kaikennäköisiä tämmöisiä keksintöjä, tai antiikin filosofioita jatkettiin ja tutkittiin, ja tässä tapahtui sellaista, että Bysantissa oli paljon vanhoja käsikirjoituksia – antiikin käsikirjoituksia – ja tässä tapahtui tällaista kirjojen lainaamista. Bysantin keisari saattoi lainata sinne Bagdadiin tietyn käsikirjoituksen, jota pyydettiin sinne, että voisitteko näyttää tätä meille, ja sitten sitä tutkittiin Bagdadissa ja sielläkään se ei ollut vain niin, että islaminuskoisivat olisivat tätä kirjaa tutkineet, vaan heillä oli sitten kristittyjä kääntäjiä esimerkiksi siellä, ja he olivat kristityt ja muslimit yhdessä siellä tutkivat. Eli tämä on tällaista rauhanomaista kanssakäymistä, joka edisti tieteitä.

EP: Eli voisiko myös sanoa tai ajatella niin, että islamilainen kulttuuri jätti jälkensä siihen antiikin perinnön tulkitsemiseen myös siinä vaiheessa, kun siirryttiin keskiaikaan?

MT: Joo, ihan selvästi, ja sitten se tulee myöhemmin taas sitten sitä kautta Eurooppaan takaisin, että Avicenna esimerkiksi tuo paljon Aristoteleen opetuksia sitten myöhemmin 1200-luvulla takaisin Eurooppaan ja eurooppalaiset uudelleen löytävät nämä antiikin opit.

EP: No mutta se on hyvä muistaa ja tietää, että on myös niitä positiivisia kohtaamisia.

MT: Joo, ja kaupankäynti on toinen, mikä usein unohdetaan. Vaikka paljon tässä läpi sydänkeskiajan paavit komentavat, että ei saa käydä kauppaa islaminuskosten kanssa, ei saa myydä heille varsinkaan aseita eikä tämmöisiä, mitä sodassa voidaan käyttää hyväksi tämmöisiä materiaaleja, niin kaupankäynti tässä koko ristiretkiajan vain kasvaa ja kasvaa. Italian kaupunkivaltiot paljon käyvät kauppaa. Ja orjakauppaa varsinkin sitten käydään paljon.

EP: Kun vihapuhehan usein perustuu stereotyypeille hyvin voimakkaasti, ennakkoluuloille, niin miten paljon, nyt kun tästä vuorovaikutuksesta puhuttiin, keskiajan Euroopan kristityt ylipäättään tiesi islamin uskosta ja siitä mitä siihen oikeasti liittyy? Ja kuinka paljon oltiin niiden ennakkoluulojen varassa?

MT: Paljon ollaan, ja tässä ristiretkien kautta kristityt oppivat paljon islamista ja muslimeista ja oikeastaan jo ensimmäisen ristiretken jälkeen huomataan, että käsitykset muuttuu. Tätä ennen, ennen ensimmäistä ristiretkeä, on paljon tällaista fiktiivistä. Ajatellaan, että muslimit on esimerkiksi kuvainpalvoja ja heillä on epäjumalia, että he ovat pakanoita. Ja tämä pakanaisuus, mikä löydetään, niin se on tämä vanha roomalainen pakana, mikä sieltä löytyy, ja usein toistetaan, että muslimeilla on näitä roomalaisia jumalia: Juppiter on ja Mars on ja Apollo.

EP: Okei, kiinnostavaa.

MT: Näistä puhutaan pitkään ja sitten ne muuttaa vähän muotoaan, tulee Jubin ja Margot. Näistä puhutaan ennen ristiretkiä.

EP: Joo.

MT: Ristiretkien jälkeen moni toistaa, että okei, heillä ei olekaan epäjumalia ja oikeastaan tämä Muhammedkin, hän ei ole jumala myöskään, vaikka ajateltiin, että muslimit pitää Muhammedia jumalana, että häntä pidetäänkin tällaisena profeettana. Sitten alkaa tulla tällaista faktuaalista tietoa.

EP: Ymmärrys lisääntyy.

MT: Joo. Mutta silti aika mielenkiintoisesti nämä jumalat pysyy tuossa monta sataa vuotta mukana, koska niillä oli sitten tässä vihapuheessa erityinen merkitys. Vaikka tiedetään, että useilla näistä saarnaajista oli faktuaalista tietoa islamista, niin he halusivat kertoa tätä fiktiivistä mieluummin saarnoissaan, koska siitä oli hyötyä.

EP: Onko ne saarnat sun pääasiallinen lähdeaineisto tähän?

MT: Joo. Ristiretkiä ei varmaan olisi ilman saarnoja, eli se oli se pääasiallinen tapa kertoa ristiretkistä kristityille. On arvioitu, että se oli tällainen massamedia. Se oli sellainen, joka tavoitti suurimman osan kristityistä. Eli kaikki siinä sydänkeskijalla tiesivät, mikä on ristiretki ja mitä sillä tarkoitetaan ja mitä sillä voi voittaa, ja se oli paras tapa kertoa.

EP: Levisivätkö nämä saarnat myös kirjallisessa muodossa vai oliko se puhuttu sana?

MT: Joo. Se vähän hankaloittaa mun tutkimusta siinä mielessä, että pääosa niistä saarnoista, joita meillä on, mitkä on säilynyt meille, on tällaisia mallisaarnoja.

EP: Mitä se tarkoittaa?

MT: Se tarkoittaa sitä, että tällaiset hyvät saarnaajat, kokeneet saarnaajat kirjoittivat malliksi saarnoja muille. Eli he saattoivat käyttää omia saarnojaan tai sitten he saattoivat vain kertoa, että tälleen tätä pitäisi saarnata. Ne on tällaisia didaktisia tekstejä tavallaan. On myös sellaisia saarnoja, jotka on joku kirjoittanut muistiin, että tällai saarnattiin, ja sitten on saarnoja, jotka näyttäisi siltä, että ne on kirjoitettu aika lailla sillai, mitä hän on ensin puhunut, kirjoitettu malliksi siitä. Mutta sitten on sellaisia mallisaarnoja, jotka on esimerkiksi aivan liian pitkiä yhdeksi saarnaksi, että siinä on moneen saaraan materiaalia. Eli se on sellainen hankala tutkimusaineisto, jossa pitää koko ajan miettiä sitä, onko tällaista koskaan saarnattu vai ei ja mikä tämän tarkoitus on?

EP: Mutta ajatus on siis se, että tietty mallisaarna, jos se on ollut kovin vaikutusvaltainen, niin sen kautta on vaikka tietyt stereotyyppit voineet levitä isollakin alueella?

MT: Tämä on juuri se, mikä niiden voima tavallaan oli, ja se, että jos 1200-luvulla joku saarnaaja on kirjoittanut hyvän mallisaarnan, niin sitä on toistettu vielä 1400-luvulla, eli sillä on myös pitkä ajallinen vaikutus, ja ne on levinneet nämä suosittu saarnat kaikkialle latinalaiseen Eurooppaan. Eli tulee sellainen aika yhdenmukainen viesti.

EP: Kuka sen viestin takana on? Tähän ei varmaan ole mahdollista täysin päästä kiinni...

MT: Ei.

EP: ...mutta siis kuinka järjestäytyneitä tällainen vihapuhe on? Voidaanko puhua propagandasta tai sen tyyppisestä?

MT: Voidaan. Varsinkin 1200-luvulta eteenpäin niin paavit – paavi Innocentius III – otti tähän sellaisen oikein tiukan otteen. Hän valitsi, ketkä saarnaajat oli, ja hän kirjoitti ensin itse bullan, mitä hän ajattelee ristiretkistä esimerkiksi. Hän itsekin saarnasi ja häneltä on tällaisia selkeitä lähteitä, että mitä hän ajattelee ja mitä hän ajattelee, että pitää ristiretkistä sanoa. Ja sitten näitä ruvetaan toistamaan aika selkeästi. Näissä hänen valitsemansa saarnaajat toistaa näitä mielipiteitä ja tulee

aika tämmöistä systemaattista. Ja siinä on myös aika tärkeätä, että se on kirkon valtuuttamaa, se on virallista. Se on Rooman kirkon antama valtuutus. Me tiedetään, että on myös sellaisia saarnaajia, jotka ei ole saanut valtuutusta.

EP: Okei.

MT: Esimerkiksi ensimmäiseen ristiretkeen osallistui tämmöinen Pietari Erakko, joka saarnasi ihan omaa viestiänsä, johon kirkko ei ollut ehkä ihan tyytyväinen. Hän sai kauhean suosion ja sitten häntä seurasi isot joukot tavallista kansaa ristiretkelle. Hänen saarnojaan ei ole säilynyt, mutta tiedetään, että hän saarnasi mm. paljon juutalaisvastaisuutta tässä samaan aikaan ja kirkko ei olisi tätä halunnut.

EP: Ja kirkko oli aika hanakka tarttumaan kuitenkin siihen, jos joku yksittäinen henkilö saarnasi asioita, joita se ei allekirjoittanut.

MT: Joo. Meillä on paljon lähteitä, että kirkko yritti löytää tällaiset saarnaajat, joilla ei ollut valtuutusta, koska tässä oli myös se, että näihin keskiajan ristiretkiin liittyi myös tällaista rahankeruuta, ja sen takia nämä omapäiset saarnaajat saattoivat siis kerätä rahaa, jonka pistivät omaan taskuunsa, eikä se tullut tämän ristiretken hyväksi. Eli siinä oli paljon väärinkäytöksiä ja kirkko yritti aktiivisesti kyllä löytää näitä.

EP: Mä mietin sitä, millaisia ne stereotyypit oli. Se nyt tuli esiin jo, että muslimeita ajateltiin epäjumalanpalvojina. Mitä muuta siellä oli?

MT: Epäjumalat oli ehkä tämmöinen tärkeä, koska sillä pyrittiin osoittamaan, että tämä on tällaista pakanuutta, ja paljon käytiin keskustelua ensin, että mikä se islam on. Onko se pakanaus, onko se joku kerettiläisyys. Sitten mietittiin, kun siellä on samankaltaisuuksia, tietysti juutalaisuuden ja kristillisyyden oppien kanssa...

EP: Ja tämä ero oli varmasti erittäin tärkeä ymmärtää, kummasta on kyse.

MT: Aivan, koska kerettiläisiin suhtauduttiin eri lailla ja myös ajateltiin, onko se joku tällainen seksti vai onko se sitten oma uskontonsa. Tästä keskusteltiin paljon ja näitä jumalia pidettiin siinä mukana just sen takia, että ne yhdisti sitten islamia pakanauteen. Keskiajan tämmöinen maailmankuva oli usein myös semmoinen vastakohtapareihin rakentuva: oli Jumala ja oli saatana ja oli enkelit ja pyhimykset ja oli demonit.

EP: Hyvin dualistinen.

MT: Niin tässäkin haettiin vähän sellaista, että esimerkiksi kristinuskossa, kun on kolminaisuusoppi, niin sitten rakennettiin näistä islamin epäjumalista tämmöinen epäpyhä kolminaisuus. Siinä oli Tervagant ja Apollo ja Machomet eli Muhammed.

EP: Siis hetkinen, Apollo?

MT: Joo, Apollo oli yksi.

EP: Kuinkas näin?

MT: Kun oli tuntematon vihollinen alkuun, niin sitten yritettiin miettiä, että mitä näillä on, niin sitten roomalaisten vanhoja jumalia etsitään ja sitten todetaan, että okei niillä on varmaan tämä Apollo täällä.

EP: Eli yritetään ymmärtää niistä lähtökohdista, joista on totuttu muita vieraita uskontoja...

MT: Ja etsitään vanhoja viholliskuvia ja löydetään niitä.

EP: Joo.

MT: Ja sitten tosiaan uskottiin, että moskeijoissa palvottiin näitä kuvia, että sieltä löytyisi pronssisia tai puisia jotain kuvia, kuvainpalvontaa.

EP: Mitä ne kaksi muuta oli?

MT: Tervagant ja Machometi eli Muhammed.

EP: Okei.

MT: Tämä oli tällainen vastakohta, jolla pyrittiin osoittamaan se, että kristinusko on tietysti pyhä, oikea uskonto ja sitten tämä islam on tämmöinen epäpyhä uskonto. Mutta oli paljon muitakin tämmöisiä stereotyyppioita ja osa on sellaisia vihapuheen viestejä tai muotoja, mitä edelleen tavallaan toistetaan. Se oli yksi syy, miksi mä halusin pitää vihapuhe-termin tässä mukana, koska voidaan löytää tällaiset pitkät perinteet. Siellä toistetaan esimerkiksi, että islam on tällainen väkivallan uskonto, mitä esimerkiksi edelleen löytyy, jossain keskustelupalstoilla tätä toistetaan. Ja sitten toisaalta, että islam on tällainen himon uskonto, lihallinen uskonto. Nämä on tällaisia, mitä paljon, paljon toistetaan.

EP: Ne esiintyy siellä, siis keskiajan lähteissä?

MT: Joo, eli tieto kasvaa islamista, niin sieltä sitten poimitaan islamin syntyhistoriasta sellaisia tietoja tai Koraanista sellaisia tietoja, mitkä oletettavasti on hyödyllisiä tässä ristiretkisaarnaamisessa tai vihan lietsomisessa, ja yksi, mitä paljon toistetaan, on että tämä on sellainen julma, väkivaltainen uskonto: se on miekalla syntynyt ja miekkaan se myös kuolee.

EP: Mikä on tietenkin tässä ristiretkikontekstissa hieman ironista!

MT: Joo, ei sitä kauhean pasifistisesti kristitytkään olleet liikkeellä!

EP: Vihapuheeseenhan liittyy nykyään vahvasti tai siis sehän on usein sellaista, että ei siinä kovin syvästi yritetä ymmärtää sitä vihapuheen kohdetta, vaan just pikemminkin haetaan argumentteja sille ajatukselle, joka on jo olemassa. Niin sen takia musta oli kiinnostavaa just tämä kysymys siitä, yrittikö ne keskiajan kristityt ymmärtää sitä islamia. Selkeästi yrittivät jollain tapaa, mutta sitten taas niissä saarnoissa, kun sitä vihapuhetta tehdään, niin siellä kuulostaa siltä, että ne stereotyyppit vallitsi.

MT: Joo, siinä on tämmöistä mielenkiintoista ristiriitaisuutta keskiajalla myös näissä saarnoissa siinä mielessä, että kirkkohan yrittää tässä nostattaa tunteita – vihan tunteita – mutta sitten heillä oli myös tämmöinen ideologia, että esimerkiksi ristiretkille ei saa lähteä kostonhimoisena, ei saa lähteä tämmöisessä negatiivisessa vihassa tappamaan ketään, ja siinä on tällaista hienoa tasapainottelua, että miten sitten saadaan vihantunteita, jotka on oikeanlaisia.

EP: Onko se sellainen pyhän vihan ajatus?

MT: No se on juuri tämmöistä. Se mitä ristiretkillä kristitty saa tuntea on tämmöistä äärimmäistä jumalanrakkautta oikeastaan. Se on tämmöistä intohimoista jumalanrakkautta, ja siinä vihaan lähestyvä tunne onkin intohimoista jumalanrakkautta. Jumalan puolesta mennään sinne tekemään tekoja, sotimaan, eikä sen takia että vihattaisiin.

EP: On todella monimutkainen tämä ideologinen rakennelma siellä taustalla.

MT: Joo, ja siinä ei aina onnistuttu. Se yleisö, joka tätä viestiä otti, ei pystynyt tietystikään tällaiseen hienoon filosofiseen tasapainotteluun ja sitten viha ei aina myös kohdistunut siihen, kenestä puhuttiin. Keskiajalla on paljon näitä ristiretkiin liittyviä juutalaisvainoja esimerkiksi. Vaikka saarnataan muslimeja vastaan, niin sitten sen vihan kohteeksi joutuu juutalaiset.

EP: Tuota mun pitikin itse asiassa kysyä. Kun me puhutaan nyt nimenomaan vihapuheesta, joka kohdistui muslimeihin ja islamiin, niin onko ne stereotyyppit, joita kohdistu esimerkiksi juutalasiin, niin onko ne sellaisia standardistereotyyppejä, jota voidaan vetää mitä tahansa vierasta uskontoa kohtaan vai oliko ne hyvin spesifejä?

MT: Siinä on sekä että oikeastaan. Ja sitten tietysti saarnoissa, eri saarnoissa on eroja. Joissain on hyvin yksityiskohtaista tietoa islamista ja sitten rakennetaan tätä kautta, vaikka tiedetään islamin käsityksiä paratiisista tai avioliittosopimuksista tai kaikesta ja näitä voidaan sitten käsitellä ja selittää, miksi ne on vääriä ja miksi pitää lähteä ristiretkelle tällaisia vastaan. Mutta sitten ehkä valtaosa kuitenkin näistä saarnoista on kuitenkin sellaisia, että siellä vain tehdään ero väärauskoisen ja oikeauskoisen välillä ja sitten tuodaan tällaista ihan perussotakuvastoa, että mitä vääryyksiä nämä tekevät, ovat tehneet kristityille, miten he vainoavat kristittyjä. Tällaisen saarnan voi helposti ja monesti keskiajalla yhdistettiin sitten väärauskoiseen, joka oli paikalla. Kun juutalaisia oli Länsi-Euroopassa, muslimeja ei löytynyt, niin sitten tätä vihaa purettiin paikallisiin.

EP: Eli se on siinä taustalla. Joo kun mä just mietin, että miten siinä niin kävi, että muslimeja kohtaan kohdistettu vihapuhe johtikin juutalaisvainoihin, mutta tähän selittää sitä.

MT: Tämä on sitä ja sitten siinä tietysti tämmöisiä oikeutuksia etsittiin, että jos kerran on väärauskoisia kotimaassa, niin ensin puhdistetaan kotimaa ja sitten puhdistetaan vasta Pyhä maa ja sitten juutalaisia tietysti syytettiin siitä, että he olivat Kristuksen surmaamiseen syyppäitä ja muutenkin tämmöistä. Näitä pogromeja syntyi sitten ristiretkiin liittyen useita.

EP: Kuinka kauaskantoisia vaikutuksia näillä saarnoilla ja tällä islaminvastaisella vihapuheella oli? Voiko puhua sellaisesta koko Euroopan läpäisevästä ilmiöstä?

MT: Joo, kyllä voi puhua just sen takia, että nämä saarnat olivat laajalle levinneitä. Nämä mallisaarnat oli sellaisia, että ranskalainen piispa vaikka kirjoitti sen, niin siitä sitten löytyy käsikirjoituksia Italiasta ja Saksasta ja Englannista ja kaikkialta ja sitten sikäläiset saarnaajat käytti sitä. Tietysti oli yhteinen kieli kaikilla latina, että niitä oli helppo lukea ja oli saarnaoppaita, että sitten vain käännettiin se saarna sille kielelle, millä haluttiin se viesti antaa. Eli hyvin laaja-alainen vaikutus oli näillä ja kauaskantoinen, koska näitä käytettiin sitten vuosisatoja. Ja oikeastaan tämä vaikutus näkyy sitten myös, Martti Luther, sitten kun protestanttisuus tulee, hän kirjoittaa turkkilaisia vastaan omia kirjoituksiaan, niin siellä näkyy tämä pitkä poleeminen perinne, että siellä käytetään edelleen samaa argumentointia.

EP: Joo. Eli jollain tapaa voi puhua sellaisesta historiallisesta jatkumosta, joka läpäisee siis ihan tän Euroopan historian, modernille ajalle asti.

MT: Joo, kyllä se on vähän semmonen kulttuurinen taakka, että ne ristiretket oli Euroopan historian kannalta niin merkittävä tapahtuma ja vuosisatainen. Se ei ole niin, että tämä perinteinen ristiretkiaika loppuis 1200-luvun loppuun, 1291, niin tää ei pidänsä sinänsä paikkaa, tämä on vanha käsitys. Ristiretkiä saarnattiin pitkään tämän jälkeen ja ristiretkiä tehtiin pitkään tämän jälkeen.

EP: Kuinka pitkään?

MT: No se on avoin kysymys, mutta kyllä moni on sitä mieltä, että 1500-luvun voi vielä laskea sellaiseksi vuosisadaksi, jolloin ristiretkiä tehtiin vielä.

EP: Joka oli selvästi sitten jo varhaista modernia aikaa.

MT: Joo.

EP: Entä sitten se toinen puoli? Onko meillä mitään tietoa siitä, että oliko vastaavaa vihapuhetta siellä islamilaisella, muslimien puolella?

MT: Joo, mä en ole tämän puolen asiantuntija, mutta tiedän, että oli. Ja tiedän, että se oli aika samankaltaista.

EP: Mikä on kiinnostavaa jo itsessään.

MT: Joo ja sen tiedän sen takia, että se näkyy näissä ristiretkisaarnoissa eli esimerkiksi kun puhutaan näistä epäjumalista, niin siinä on myös tällainen puolustuksellinen puoli, eli tiedetään, että muslimit väittivät, että kristityt ovat oikeastaan tällaisia, että heillä oli oikeastaan tällaisia monia jumalia. Ja se tulee just tästä.

EP: Onko se se kolminaisuusoppi?

MT: Joo, että on kolminaisuusoppi. Ja sen takia se näkyy siellä, että on tällaisia kommentteja, että islaminuskokaiset eivät ymmärrä kolminaisuusoppia, koska he ovat niin lihallisia, etteivät he pysty ymmärtämään, että on Jumala ja sitten on kuitenkin Pyhä henki ja sitten on vielä Kristuskin. Eli se tulee vähän tälleen käänteisesti, että pitää puolustaa sitä kristinuskon oppia ja siellä sivulauseessa sanotaan, että tätä ei muslimit ymmärrä.

EP: Elikkä tästä me nähdään, että...

MT: ...tästä me nähdään, että sitä käytetään sitten taas toisin päin.

EP: Se on kans kiinnostava juttu. Ja varsinkin se, jos ne stereotypiat on yllättävän samanlaisia kummallakin puolella.

MT: Joo, samalla lailla tietenkin kun ristiretkeläiset hyökkäivät, niin heitä pidetään hyökkäävinä, aggressivisina, väkivaltaisina islamilaisessa maailmassa. Ja ehkä se on vielä helpompaa siellä ymmärtää, koska ristiretkeläiset todella tulevat sinne hyökkääjinä eli tämä viholliskuva on tavallaan sama.

EP: Tuntuu, että on aihe on yhtä aikaa hyvin kaukana, siis ajallisesti, ja sit hyvin lähellä, just sen takia, että se on osa meidänkin kulttuuria, tätä aikaa ja yhteiskuntaa. Ootko sä kokenu tätä missään vaiheessa vaikeeksi tai ristiriitaiseksi asiaksi? Millaisia haasteita se on aiheuttanu?

MT: Joo, kyllä se on vaikea aihe. Että mä oon kursseja opettanu yliopistossa kanssa tästä ja kyllä siellä vähän pitää olla kieli keskellä suuta, että mitä sanoo. Varsinkin, kun puhuu uskonnoista: siinä jo alun alkaen ollaan vähän sellaisella alueella, että tämä on herkkä aihe – joillekin. Ja mä oon yrittänyt pitää sen selvänä, että mulla lähestymistapa on historiatieteellinen, että mä tutkin historiaa, en uskontoa, ja mulla ei ole mitään näkökulmaa uskontoon sinänsä.

EP: Myöskin se, että kun sä puhut islamista ja kun sä puhut kristinuskosta, niin sä puhut niistä siinä historiallisessa kontekstissa, etkä siitä, mitä islam tai kristinusko on nykyään.

MT: Joo en, enkä puhu nykyisestääkään vihapuheesta eli se ongelma ei ole sinänsä niin iso, koska tämä ajallinen etäisyys on niin suuri, mun mielestä. Mä en itse ole joutunut minkään vihapuheen kohteeksi, just ehkä tästä syystä.

EP: Joo, eli ei oo tullu sellasta negatiivista palautetta?

MT: Ei. No kritiikkiä on kyllä sinänsä, että jostain lehtihaastattelusta tai muista, on tullu jotain kritiikkiä. Että ehkä tässä tulee just se, että on eri aiheista puhumisen mahdollisuus eli se kritiikki, jota mä oon saanu, on että no onhan islam väkivallan uskonto tai jotain tämmöstä. Mä en tietysti kiistä mitään, enkä toisaalta todistakaan mitään, että tää uskonto on jotain.

EP: Niin, eihän se oo sun tutkimuksen aihe!

MT: Ei se ole, vaan mä tutkin, että mitä on sanottu tai mitä on käytetty. Ja tietysti jos ajatellaan tällaisia väkivaltaa tai sotia, että uskontoja on käytetty – kaikkia uskontoja on oikeastaan käytetty – tässä sodankäynnissä aina mukana.

EP: Aina.

MT: Ja näitä on hyödynnetty, että sellaista uskontoa ei oikeastaan olekaan. Ja se, mihin tää usein menee, että kumpi oli väkivaltaisempi uskonto, kristinusko vai islam, niin nämä ei oo kauhean hyviä kysymyksiä.

EP: Eikä tutkijalle mitenkään kovin hyödyllisiä.

MT: Ei, niitä ei mä en tutki.

EP: Julkaisetko sä tästä mahdollisesti myös suomen kielellä jotain vai onko tämä kansainvälinen täysin?

MT: No tota, ajatus olis tehdä kansainvälinen monografia tästä, mutta myös koko ajan suomenkielisiä useampia artikkeleita. Näin mä oon suunnitellu, koska tässä on vähän tutkijana semmonen hankala tilanne, että kaiken tutkimuksen pitäis olla kansainvälistä, että keskustelis kansainvälisten tutkijoiden kanssa näistä kansainvälisistä lähteistä. Mutta sitten mä oon kokenu sen myös vähän tyllyksi, että suomalaiset instituutit vaikka rahoittaa, mutta suomalaiset eivät saa itse sitä tietoa kovinkaan helposti. Niin sitten oon pitäny tärkeänä sitä, että pitäis myös suomenkielisiä artikkeleita tai kirjoja tehdä.

EP: Näin se on. Ja siis kysyin sen takia, että varsinkin tällaisen aiheen yhteydessä, jossa näkyy niitä pitkiä historiallisia jatkumia, niin ajattelis, että se saattaa oikeasti auttaa ihmisiä ymmärtämään jotain myös meidän nykykulttuurista ja ilmiöistä nykykulttuurissa, jos ymmärtää niitä taustoja.

MT: Niin mäkin oon ajatellu, että se voi auttaa vähän kriittiseen näkökulmaan, että mistäköhän tämä minun oletukseni tulee tai mistä tämä mun ajatus tulee, että siellä saattaa olla pitkä pitkä perinne, miten länsimaissa on toistettu jotain tiettyä asiaa, taustalla.

EP: Mulla on ollu tässä tapana loppukevennykseksi kysyä, että jos sä haluat jakaa jonkun semmosen muiston Roomaan tai Villa Lanteen liittyen, työhön tai vapaa-aikaan liittyen, että onko joku semmonen erityisen kiva tai tärkeä mielikuva tai muisto sieltä?

MT: Joo, sinne liittyy niin paljon kivoja muistoja, kun siellä on niin monta kertaa käyny, että sieltä on vaikea poimia yhtä. Mutta ehkä yksi tärkeimpiä muistoja on tieteellisen kurssin kanssa kun käytiin matkalla, retkellä – silloinen johtaja oli Christian Krötzl – ja menttiin Etelä-Italiaan, Apuliaan ja Calabriaan. Mä en ollu aiemmin siellä käyny ja se oli hienoa nähdä sekin puoli Italiasta, ehkä vähän köyhempi, mutta todella mielenkiintoinen puoli. Ja meitä oli niin paljon, että Christian meni omalla henkilöautolla ja sitten me kurssilaiset tultiin minibussilla perässä, jota mä ajoin...

EP: Ai sä pääsit autoilemaan Etelä-Italiassa?

MT: Niin se oli se mielenkiintoinen kokemus, varsinkin kun siellä oli yksi kurssilaisista oli vähän arempi takapenkkiäinen, että siellä serpentiiniteitä kun menttiin, niin sieltä kuului aina ”Jarrua! Varo nyt!”, mutta se oli hieno kokemus kyllä.

EP: Ja pidit pään kylmänä?

MT: Kyllä pidin, ja päästiin syömään Napoliin pizzaa, ekan kerran sain napolilaista pizzaa. Siellä oli kyllä hienoja hetkiä.

EP: Kuulostaa kyllä upealta reissulta kyllä. Mä oon itse aika helposti matkapahoinvoiva ja siellä Etelä-Italian serpentiiniteillä on kyllä ollut tukalat oltavat. Mutta rattiin en ole itse joutunut, että nostan kyllä hattua.

MT: No se on kokemus!

EP: Joo. Hei kiitos Miikka tosi paljon, että olit mukana, työn iloa. Ja kaikille kuuntelijoille: kuuntelitte siis taas Parlatorio-podcastia, Suomen Rooman-instituutin oma podcast menneisyyden ja nykypäivän yhteyksistä ja eroista. Minä olen Elina Pyy, instituutin tutkijalehtori ja tätä podcastia voitte kuunnella kaikissa yleisimmissä podcast-palveluissa.